

112; a.mlf., *eş-Şifâ' el-İlâhiyyât (2)*, s. 369; Fahreddin er-Râzî, *Muḥaṣṣal* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire, ts. (Mektebetü'l-külliyeti'l-Ezheriyye), s. 109; Nasîrüddîn-i Tûsî, *Telḥîṣu'l-Muḥaṣṣal* (a.e. içinde), s. 109-110; F. E. Peters, *Greek Philosophical Terms*, New York - London 1967, s. 75-78; Abdurrahman Bedevî, *el-Felsefetü'l-Kürinâ'iyye ev mezhebü'l-lezze*, Bingazi 1969, s. 131-152; Ali Durusoy, *İbn Sînâ Felsefesinde İnsan ve Âlemdeki Yeri*, İstanbul 1993, s. 172-180.

İLHAN KUTLUER

LÎÂN

(اللعان)

Kadının, kendisini zina ile itham eden kocasıyla yeminleşmesini ifade eden bir fıkıh terimi.

Sözlükte la'n "kovmak, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak" mânasına gelir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde kelime sözlük anlamında kullanılmıştır. Bu kökün türevlerinden olan liân ve mülâane de "karşılıklı lânetleşme" demektir. Fıkıh terimi olarak liân, karısının zina ettiğini veya doğan / doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğunu aynı tarzda yemin etmesidir.

Bir kimseyi zina suçuyla itham eden kişi iddiasını dört şahitle ispat etmek mecburiyetindedir. Bunu yapamadığı takdirde zina iftirası (kazf) suçunu işlemiş olur (bk. KAZF). Bunun tek istisnası, karısını zina yaparken gören veya evlilik içinde doğan / doğacak çocuğun kendisinden olmadığını bilen kocanın durumudur. Koca, hâkim huzurunda dört defa açık bir yeminle karısının zina yaptığını ileri sürer veya doğan / doğacak çocuğun kendisinden olmadığını söyler. Bu durumda kocaya kazf cezası verilmez. Kadın ise aynı şekilde zina isnadını dört yeminle reddeder ve o da zina eden kimse için öngörülmuş olan cezadan kurtulmuş olur. Konuyla ilgili Kur'an âyetleri (en-Nûr 24/6-9), Uveysir el-Aclânî'nin karısının zina ettiğini ileri sürmesi ve Hz. Peygamber'in, "Dört şahit getir, yoksa seni zina iftirasından cezalandırırım" demesi üzerine nâzil olmuş ve bu durumdaki kocanın liân yoluyla kazf, kadının da zina cezasından kurtulacağı hükmünü getirmiştir (Buhârî, "Talâk", 30). Bazı kaynaklarda hanımına zina isnat eden ve hakkında âyet inen kişinin Hilâl b. Ümeyye olduğu belirtilmektedir (bk. HİLÂL b. ÜMEYYE). Liân ka-

dının zina etmesi durumunda başvuru-
lan bir işlemdir. Kocanın zina etmesi halinde liâna başvurulmaz ve kocasını zina ile itham eden kadın ancak bunu dört şahitle ispat ederek kazf cezasından kurtulabilir.

Liân işleminin yapılabilmesi için zina isnadı anında kadınla erkek arasında geçerli bir evliliğin mevcut olması gerekmektedir. Belirtilen anda evlilikleri geçersiz (fâsid / bâtil) hale gelmiş veya sona ermişse bu durumda liân yapılmaz, erkek ispat edemediği bir zina isnadının cezaî sorumluluğunu üstlenir. Ancak Şâfiî ve Hanbelîler'e göre liân, zina sonucu olan çocuğun nesebinin reddi maksadıyla yapılmaktaysa bu durumda fâsid evlilikte de liâna başvurulur, bu yolla çocuğun nesebi reddedilir. Ric' talâkla boşanmış kadın da iddet beklerken evli kabul edilir. Liânın gerçekleşmesi için kocanın karısının zina ettiğini görmesi, ancak bunu şahitlerle ispat edememesi gerekir. Dört şahitle ispat imkânının bulunması halinde böyle bir işlem yapılmaz; isnat edilen suç şahitlerin tanıklığıyla sabit olur. Şahitlerle ispat durumunda kadının suçsuzluğuna yönelik mukabil yeminlerle cezaî sorumluluktan kurtulması mümkün değildir.

Hanefîler'e göre liân kazf fiilinin yerine ikame edilebilen bir işlemdir ve bir tür şahitliktir; bu sebeple hangi kimselere karşı kazf suçu işlenebiliyorsa ancak o kimselere karşı liân söz konusu olabilir ve liânda şahitlikte aranan şartlar aranır. Diğer mezheplere göre ise liân kazften bağımsız bir işlemdir ve şahitlik değil bir yemin sayılır; dolayısıyla kazf suçunun oluşması için gerekli olan şartlar aranmadığı gibi şahitlikle ilgili hükümlere de bağlı değildir. Bu ayrımın önemli sonuçları vardır. Hanefîler'e göre daha önce zina ettiği sabit olan kadına -bu kadın muhsan sayılmayacağı için- kocası tarafından yöneltilecek böyle bir itham liân işlemini başlatmaz. Kadının köle veya gayri müslim olması durumunda da liân söz konusu değildir. Bu durumlarda ispat şartını yerine getirmeden karısına zina isnat eden kocaya ta'zîr cezası verilir. Kocanın kazf suçundan daha önce mahkûm olması halinde de şahitlik ehliyetini kaybettiği için liâna başvurulmaz. Ancak bu son durumda koca ikinci defa kazf suçunu işlemiş sayılır ve bu suç için öngörülen had cezasıyla cezalandırılır. Hanefîler'in dışındaki hukukçuların çoğunluğuna göre ise liân başlı başına bir işlem ol-

duğundan kadının müslüman veya hür olması şart değildir. Kocanın daha önce kazf suçundan mahkûm olması da sonucu etkilemez, liân işlemine başvurulur. Öte yandan liânın yapılabilmesi için zina iftirasına uğradığını ve onurunun zedelediğini iddia eden kadının mahkemeden liân prosedürünün uygulanmasını talep etmesi gerekir; mahkemenin re'sen böyle bir işlemi başlatması söz konusu değildir.

Liân işlemine hâkim huzurunda önce koca başlar ve dört defa, "Allah'ı şahit tutarım ki ben zina isnadında doğru söylüyorum" der ve beşinci olarak da, "Eğer zina isnadında yalancı isem Allah'ın lâneti benim üzerime olsun" sözüyle yeminini tamamlar. Ardından kadın dört defa, "Allah'ı şahit tutarım ki kocam bana zina isnadında yalan söylemektedir" der ve beşinci olarak da, "Eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı benim üzerime olsun" sözüyle liânı tamamlar. Eğer zina ürünü olan çocuğun nesebinin reddi söz konusu ise yeminleşme esnasında bu da açıkça belirtilir.

Koca karısına zina isnat ettikten sonra liândan kaçınırsa veya kadın kocasının zina isnadını reddeder, fakat yemine yaşıyorsa bu durumda Hanefîler ve Hanbelîler'e göre kocaya kazf ve kadına hemen zina cezası uygulanmasına gidilmeyip liândan kaçınan koca karısına iftira ettiğini kabul edinceye veya liân işlemine başlayıncaya kadar, kadın da kocasını tasdik edinceye veya liân işlemine başlayıncaya kadar hapsedilir. Kadın kocasını tasdik ederse Hanefîler'e göre kendisine yine de zina cezası verilmez. Zira bu tasdik dört defa ayrı ayrı, zina ettiğini açıkça itiraf etmedikçe suçun sabit olması için yeterli değildir; burada bir şüphe durumu söz konusudur ve cezanın verilmesine engel olur. Diğer mezheplere göre ise karı kocadan hangisi liândan kaçınırsa suçunu kabul etmiş sayılır ve gerekli cezaya çarptırılır.

Liân işleminin tamamlanmasından sonra Ebû Hanîfe'ye göre hâkim eşleri birbirinden ayırır, Hanbelîler de bu konuda aynı görüştedir. İmam Mâlik'e göre böyle bir tefrik kararına gerek olmaksızın evlilik kendiliğinden sona erer. İmam Şâfiî ise bu sona eriş için sadece kocanın liân yapmasını yeterli görür. Ayrılığın kendiliğinden olacağını söyleyenlere göre bu bir fesih, hâkim hükmüyle olacağını söyleyenlere göre ise bâin talâktır. Aralarında bazı farklı görüşler olmakla birlikte hukukçuların çoğunluğuna göre de eşler ar-

tık ebediyen birbirlerine haram olur. Bunda, liân işleminden sonra eşlerin birbirlerine olan güven duygusunun ve karşılıklı saygının yok olmasının payı vardır. Liân nesebin reddini de içeriyorsa liânlâ birlikte söz konusu çocuğun kocayla neseb bağı kesilir; sadece annesine bağlanır. Bu durumda çocukla nesebini reddeden baba arasında mirasçılık, nafaka yükümlülüğü ilişkileri sona ermekteyse de aile, yargılama ve ceza hukuku açısından bazı ilişkiler devam etmektedir. Meselâ liân yaparak nesebini reddettiği çocukla onu reddeden baba ve onun yakınları arasında kan, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığından doğan evlilik engelleri geçerliliğini korur. Bu ihtiyat, bir gün liân yapanın yalan söylediğini itiraf etmesi ve tekrar neseb ilişkisinin kurulması ihtimaline dayanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Talâk", 30; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, V, 104-121; Kâsânî, *Bedâ'i'*, III, 237-248; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 95-101; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 47-95; Şevkânî, *Neylül'evâr*, VI, 299-312; M. Mustafa Şelebî, *Ahkâmü'l-üsrê fi'l-İslâm*, Beyrut 1397/1977, s. 219-220, 597-605; Ahmed Fethî Behnesî, *es-Siyâsetü'l-cinâ'iyye fi ş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1403/1983, s. 422-429; M. Ebû Zehre, *el-Ukûbe*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 113-122; K. N. Ahmad, *Muslim Law of Divorce*, New Delhi 1984, s. 452-499; J. Schacht, "Li'an", *EP* (İng.), V, 730-732; "Li'an", *Mu.F.* XXV, 246-267.

M. AKİF AYDIN

LIBERYA

Batı Afrika'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA II. TARİH ve İSLÂMİYET

Ekvator çizgisinin yaklaşık 4-8 derece kuzeyinde bulunan Liberya batıdan Sierra Leone, kuzeyden Gine Cumhuriyeti, doğudan Fildişi Sahili ve güneyden Atlas Okyanusu ile çevrilidir. Yüzölçümü 99.065 km², nüfusu 3.288.198 (2002), başşehri Monrovia (2003 tah. 550.200), diğer önemli şehirleri Zwedru (35.000), Bunchanan (27.000), Yekepa (23.000) ve Harper'dir (20.000). Çok partili bir başkanlık rejimiyle yönetilir; yürütmeyi devlet başkanı, yasamayı temsilciler meclisiyle senatodan oluşan millî meclis temsil eder.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Atlas Okyanusu kıyısında 570 km. boyunca uzanan ülke içeriye 250 km. kadar sokulmuştur. 50 kilometreyi bulan düz kıyı şeridi bataklıklar, su birikintileri ve

gür bitkilerle kaplıdır. Kıyı şeridinden sonra arazi yavaş yavaş yükselir ve kuzeydeki Nimba dağında 1752 metreye ulaşır. Ülkenin iklimi sıcak ve yağışlıdır. Yağmur-lar daha çok yaz aylarında görülür. Monrovia çevresinde 4650 mm. olan ortalama yıllık yağış iç kesimlerde 2240 milimetreye kadar düşer. Yıllık sıcaklık ortalaması 27 derece civarındadır. Bu iklim şartları bitki örtüsünün gür ve zengin olmasını sağlamıştır. Genellikle birbirine paralel biçimde akan çok sayıdaki ırmağın başlıcaları Mano, Lofa, Cavalla, St. Paul, Mani ve Sangwin'dir; bunlar bol su taşımakla birlikte ulaşım elverişli değildir.

Nüfusu Amerika Birleşik Devletleri'nden geri gelen zenciler (aş. bk.), yerli kabileler, Liberyalı olmayan Afrikalılar, Hintli, Pakistanlı ve Lübnanlı tüccarlarla çoğu Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı Batılılar'dan oluşmuştur. Çeşitli kabilelere mensup yerli halkın başlıcaları, ülkenin orta bölgesinde ve özellikle Bong Country'de yaşayan Kpelleler ile Bunchanan civarında toplanmış olan Bassalar, Krular ve Vailer'dir. Resmî dil İngilizce'dir; bunun yanında çok sayıda mahallî dil konuşulur. Nüfusun çoğu animist olup müslümanların oranı % 30, hristiyanlarınki % 10 civarındadır.

Ekonomi tarım ve madencilığe dayanır. Kauçuk, kahve, kakao, kola, palmiye yağı, şeker kamışı, pamuk, yer fıstığı, pirinç ve manyok başlıca ticarî tarım ürünleridir. Balıkçılık ve ormancılığın da ekonomiye katkısı önemlidir. Liberya dünyanın önde gelen demir cevheri üreticilerinden biridir ve demir cevheri Bomi tepeleri ile Nimba dağından çıkarılır. II. Dünya Savaşı yıllarında bulunan cevher halen Liberian-American-Swedish Minerals Co. tarafından işletilmektedir. Liberya'nın kendi ticaret filosu yoksa da limanlarına gemi kayıt ücretini son derece düşük tutması ve işletmecilerle büyük kolaylıklar tanıması, kayıtlı gemi tonajı bakımından dünyada ön sıralarda yer almasına yol açmıştır. 490 km. (1990) uzunluğundaki demiryolu maden taşımacılığı amacıyla inşa edilmiştir. 8064 kilometreyi (1987) bulan karayollarının bir kısmı bozuktur. Ülkenin tek üniversitesi Monrovia'dadır; bunun dışında kiliseye bağlı yüksek öğrenim kurumları bulunmaktadır.

II. TARİH ve İSLÂMİYET

Liberya topraklarının önemli bir bölümü, insan topluluklarının yerleşmesine elverişli olmadığından ülke tarihinde pek etkin bir rol oynamamıştır. Buraya ilk de-

fa XI. yüzyılın başlarında Nijer havzasında yaşayan halklardan bazı grupların gelip yerleştikleri sanılmaktadır. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupalı denizciler ve tüccarlar kıyılara sık sık uğramışlarsa da tabiat şartlarının zorluğu sebebiyle karaya çıkıp yerleşme cesareti gösterememişlerdir.

Ülkeye İslâmiyet'in girmesi Batı Afrika'daki diğer ülkelere göre daha geç olmuş ve biri Yukarı Nijer'den iç kesimlere gelen göçmenler, diğeri özellikle XVIII. yüzyılda Futa Calon'dan kıyı kesimine gelen tüccarlar tarafından iki ayrı yoldan gerçekleştirilmiştir. XVI. yüzyılın erken dönemlerinde Gine'nin Kankan şehriden müslümanlar ülkenin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerine yerleşerek İslâm'ı yaymaya başladılar; Senegal'deki cihad hareketlerinin de buna büyük katkısı oldu. XVII. yüzyılın sonlarına doğru Mali'nin Mâsinâ bölgesinden gelen Fülânîler sahile kadar ilerleyerek buradaki toplulukların İslâm'la tanışmasını sağladılar. XIX. yüzyıl başlarında Vai, Mandeng, Mande ve Gola kabileleri arasında İslâmiyet sınırlı da olsa yayılmış durumdaydı. Bugün ülke düzeyinde yüzden fazla cami bulunmaktadır. Müslümanların çoğu başşehir Monrovia ile önemli liman şehri Robertsport'ta toplanmıştır.

Liberya'daki müslümanların başlıca kuruluşu 1974 yılında bir araya gelen The Council of the Muslim Community, The Muslim Congress of Liberia, The Muslim League of Salefiya ve The Liberia Muslim Union gibi daha küçük teşkilatların oluşturduğu The National Muslim Council of Liberia'dır. Hükümet tarafından resmen tanınmış olan bu kuruluşun başlıca amaçları şunlardır: İrk ve rengine bakmaksızın Liberya'daki müslümanlar arasında kardeşliği güçlendirme, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu geliştirme, milletlerarası kuruluşlarla bağları kuvvetlendirme, İslâm kültürünü yayma; müslüman çocuklarının her seviyede eğitim ve öğretimine önem verme, müslümanların ekonomik durumlarını iyileştirme ve ülkede İslâm'ı yaymaya çalışma. Ülkedeki müslümanların çoğu Sünnî-Mâlikî olmakla birlikte Bahâî ve Ahmedîler de (Kâdiyânî) vardır. The National Muslim Council of Liberia hükümetten İslâmî eğitim yapacak kırk beş okul açma izni almış ve kendisine bağlı olarak faaliyet gösteren çeşitli ilkokullarla Kakata, Robertsport gibi şehirlerde birer lise açmıştır. Eğitimin kısmen Arapça, kısmen İngilizce yapıldığı